

Sosyal Görünürlüğün Sebebi Olarak Meslek Hastalığı; Olgu Sunumu

Arif H. ÇİMRİN¹

ORCID ID: 0000-0003-0200-8439

Öz: Devlet sosyoekonomik yapının temeli olarak bireyi sorumluluk alanı olarak kabul eder. Bu nedenle insan hakları normunu ortaya koymuştur. Bireyin sosyal, politik ve sivil haklarını kullanabilmesi toplumun koşulları ile yakından ilintilidir. Toplumlar arasında yapısal farklılıkların kaçınılmazlığı gerçeğinden yola çıkıldığında, her toplumun kendi gerçeğini yarattığı sonucuna ulaşılır. Neoliberal küresel ekonomik yapılanma da farklı toplumlarda farklı sonuçlara yol açmıştır. Sanayileşmemiş ülkelerin vatandaşları küreselleşmenin risklerine karşı daha duyarlı hale gelmiştir. Ekonomik kuralsızlaştırma çevresel yıkıma yol açarken, yoksulluk ve yoksunluk hassas grupların toplum dışına daha da çok itilmesine yol açan koşulları sağlamıştır. Bu koşulların çıktıklarından birisi de sağlık üzerindeki zararlı etkilerdir. Kliniğimizde iş ile ilişkili sağlık sorunları açısından değerlendirilen etnik olarak Romani popülasyondan olan olgu bağlamında bakıldığında, yoksulluk ve yoksunluğun bir norm haline geldiği sosyoekonomik koşulların günümüzde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Çöp ayrıştırma işçisi olarak olgunun büyük bir ekonomik rant alanı olan atık sektöründe, informal çalışma koşulları nedeniyle sağlıksızlaştığı ve aynı zamanda toplumun dışına doğru itildiğini görmekteyiz. Sonuç olarak; birey “modern” yaşamda özgür vatandaş olarak tanımlanmış olsa da bulunduğu yer konumlandırılmaz bir yerdur. Günümüz koşullarının dayattığı güvensiz ve güvencesiz bir ortamda nesnel olmayan bir öznelliğin ifadesidir. Sosyoekonomik dinamiklerin iyileştirilmesi için uygulanan politikaların reddedilmesi ve insanların israf edilmesi için norm haline gelen yapının değiştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, Sosyal Dışlanmışlık, Romani toplum, Çöp Ayrıştırma, Enformal sektör

Occupational disease as the cause of social visibility; a case study

Abstract: The state accepts the individual as the basis of the socioeconomic structure. Therefore, it has revealed the human rights

¹ Prof.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi İş ve Meslek Hastalıkları
Makale geliş tarihi:09.12.2020- makale kabul tarihi:06.03.2021

norm. The ability of the individual to exercise his / her social, political and civil rights is closely related to the conditions of the society. Based on the inevitability of structural differences between societies, it is concluded that each society creates its own reality. Neoliberal global economic structuring has also led to different results in different societies. Citizens of nonindustrialized countries have become more sensitive to the risks of globalization. While economic deregulation caused environmental destruction, poverty and deprivation provided the conditions that led to the further pushing of vulnerable groups out of society. One of the outputs of these conditions is the harmful effects on health. Considering the case of the ethnic Romani population evaluated in terms of work-related health problems in our clinic, it is understood that socioeconomic conditions, in which poverty and deprivation have become the norm, still continue today. As a waste sorting worker, we see that the phenomenon becomes unhealthy due to informal working conditions in the waste sector, which is a huge economic income area, and is also pushed out of the society. As a result; Even though the individual is defined as a free citizen in the “modern” life, his / her place is a non positioned place. It is an expression of an objective subjectivity in an insecure and unsecured environment imposed by today's conditions. It is necessary to rebuff the policies implemented in order to improve socioeconomic dynamics, and to change the structure that has become a norm for people to waste.

Key Words: Globalization, Social Exclusion, Romani society, Garbage Collector, Informal sector

Giriş

Alexander Pope, “insan türünün en doğru çalışması insandır” derken, insanın doğal yapısından dönüştüğünü vurgular. Bu dönüşüm çok bileşenlidir ve biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel yapıları içerir (Geertz, 1973:38). Bireyin toplumla sözleşme yaparak toplumun parçası olduğu vurgulanır(Rousseau, 2014:14). Ancak toplum aynı zamanda belirlenmiş normlara uygun olduğu kabul edilen öngörülebilir kimliklerdir. Kurallara, belirli değerlere itaat eden bireylerdir (Gross, 2020:77). Bireyin kendini ulusla özdeş kılarak devlet fikriyle bağı ortaya çıkar. Bu nedenle vatandaşlık ulus-devlet düşüncesinin bir yaratisıdır. Devlet aygıtının vatandaş olarak bireye tümü eşit ve özerk birer kişi olarak verdiği haklar ve bireyin yerine getirmesini istediği görevler devletle bağı oluşturur (Heater, 2007:10).

Batıyı merkeze yerleştiren, batı için iyi olanın bütün dünya için iyi olduğu düşüncesi sosyoekonomik ve politik olarak bireyi sorumluluk alanı kabul eder ve tek bir insan hakları normu ortaya koyar. Bu düşüncenin temellerini, doğayı kontrol

eden, rekabete dayalı sistem içinde kazanan ve kaybedenleri tanımlayan bireycilik oluşturur. Sonuç olarak insan haklarının yayılması batı uygarlığının yayılmasıdır(Galtung, 2013:33).

Klasik olarak, batıda geleneksel toplum yapısının endüstriyel üretim için iş bölümüne dayanan karmaşık bir yapıya evrilmesi ile modern toplumsal yaşamın ortaya çıktığı ileri sürülür (Van Der Loo ve Van Reijen, 2006:25). Bu modern toplum doğası gereği insanın kendi emek gücü üzerinde özgürce tasarruf edebildiği ekonomik yapı olan kapitalizm ile mümkündür (Köker, 2016:48). Bireycilik, kapitalizm(sanayileşme) ve liberal demokrasi öğelerinin birlikteliği de modern toplumun çerçevesini oluştururken bu yapının negatifi ise geleneksel toplum olarak konumlandırılmıştır(Köker L, 2016:50).

Daha bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde, toplum özneler arası ilişkilerin temelini oluştururken aynı zamanda da bu ilişkilerden doğan bir bütündür. Bu ilişkiler sürekli olarak her gün yeniden modernliği şekillendirir ve küresel bağlamda da sosyal yapı bir bütündür (Sunar İ, 1979:34). Ancak aynı zamanda toplumu oluşturan, yönlendiren ve bunun için etkileşen bireylerin düşünceleri, değerleri ve kuralları ile şekillenen sosyal yapı, toplumun içinde bulunduğu doğal ortamla ilişkisi ve onu kontrol altına alma çabası yani kendi özgün koşulları göz önünde tutularak değerlendirilmelidir(Van Der Loo ve Van Reijen, 2006:34). Diğer bir ifade ile küresel toplumu oluşturan her toplum kendi gerçeğini yaratarak bütüne katar. Bu nedenle “geçiş toplumlarının” farklı özellikleri de dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak batılı-modern yaşam biçimleri, batılı olmayan-geleneksel yaşam biçimlerinin yöneldiği nihai hedef olarak görülmemelidir(Köker L, 2016:81).

Modernleşmenin siyasal temelini insanın sömürü ve baskı koşullarından kurtulması ve bu sayede iyi ve doğruya doğru gelişmesinin oluşturduğu ileri sürülmüştür. Birey yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlikten korunursa, eğitim alabilir ve yönetime katılabilirse, bağımsız bir ulusun üyesi olması gerektiğini fark edebiliyorsa gelişebilir(Köker L, 2016:97). Bu da siyasal yurttaşlık ile sosyal yurttaşlık arasında güçlü ilişkiyi gösterir. Bu koşullar tam bir demokratikleşmenin sağlanması ile olası kabul edilir(Heater, 2007:172; Köker, 2016: 100). Bu yaklaşım Marshall’ ın liberal bakış açısı ile tanımladığı üç boyutlu (sivil, politik ve sosyal yön) vatandaşlık görüşü (Marshall ve Bottomore, 2000:21) ile paraleldir. Yoksulluk ve cehalet, sivil ve siyasal haklardan yararlanma olanağını azaltır. Bu da yaşam kalitesi ile ilişkili olan sosyal hakların, iyi yaşama ya da iyi olma hali ile sivil-siyasal hakların etkin kullanımı arasındaki ilişkinin önemini ortaya koyar (Heater, 2007:171).

Günümüzde neoliberal ekonomik yapı küresel üretim ağlarını oluştururken iş ilişkilerini de dönüştürmektedir. Bu durum ulus-devletin sosyal, ekonomik, politik işlevlerini tartışmaya açmıştır. Diğer yandan küresel ekonomik yapılanmada öncü rol oynayan endüstrileşmiş ülkeler günümüzde ekonomik pozisyonlarını güçlendirerek korurken, endüstrileşmesini tamamlayamamış ülkeler güçlenememişlerdir(Freeman A, 2008:64). Bazıları, küreselleşen dünyanın Birleşik

Devletler veya Avrupa Birliği'nden daha eşitsiz olmasının kaynağının küreselleşmeden değil, kötüleşen ülkelerdeki zayıf hükümetler ve demokrasizlik olduğu ileri sürmüştür (Lindert ve Williamson, 2001:39). Ancak küreselleşmeden yararlanmak için başlangıçta nitelikli insan sermayesinin düzeyi ve ülkenin mali sistemlerinin güçlü olması gibi koşulların varlığının önemi vurgulanmıştır. Bu nedenle düşük gelirli ülkelerin küreselleşmeden yararlanamadığı, hatta küreselleşmenin risklerine karşı hassas hale geldikleri ileri sürülmüştür (Freeman, 2008:101). Küresel ekonomik yapının ekonomik kuralsızlaştırma zemininde yoksulluk, sosyal dışlanma, kültürel düşüş, uzun vadeli kaynakların tükenmesi ve çevresel yıkıma karşı kayıtsız politikalar yolu ile işleyen bir piyasanın hakim olmasına sebep olduğu ileri sürülmektedir (Brown, 2009:37).

Üretim teknolojilerindeki gelişmeler, artan rekabet ve küresel ekonominin diğer dinamiklerinin sonuçlarından birisi olan güvencesiz çalışma (precarious work) daha az sosyal koruma ile paralel gider. Özellikle hassas gruplarda refahını azaltarak yoksulluğa götürdüğü, sağlık durumunun bozulması için uygun koşulları yarattığı, duygudurum ve anksiyete bozuklukları gibi psikiyatrik sorunları ve diğer fiziksel sağlık yakınmalarını arttırdığı bildirilmektedir (Emre O vd, 2017:438).

Vatandaşlık kavramı Türkiye' de ilk olarak 1924 yılında anayasa hukukuna girmiştir. 1982 Anayasası'nda "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" ifadesi yer almaktadır. Vatandaşlar arasındaki eşitlik, kişisel hak ve yükümlülükler yasal olarak tanımlanmıştır.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, 1980'lerden başlayarak küresel ekonominin bir parçası olmuş, ancak özgün koşulları içinde sosyoekonomik sorunlarını çözümlenememiştir. Yüksek işsizlik oranlarının süreklilik kazanmış olması önemli bir göstergedir. Ocak 2021 istatistiklerine göre 15 yaş ve üzerindeki geniş tanımlı genel işsizlik %29.1, istihdam oranı %43.8, 15-24 yaş grubunda işsizlik oranı %24.7, istihdam oranı %30.1' dir (TUİK Haber Bülteni, 2021: 37486). Sosyal yapıya bakıldığında, özellikle kırsal kesimde ve belirli sosyal-etnik gruplarda belirginleşen eğitim seviyesinde düşüklük, yasal evlilik yerine geleneksel yöntemlerle evlenme ve mevsimlik işçilikte olduğu gibi bir yerde sürekli yaşamama, kadının sosyoekonomik bağımlılığı gibi sorunların sürmesi dikkat çekicidir. Çocukların nüfus kayıtlarının yapılamaması da bu koşulların en önemli çıktılarındandır. Bu durum eğitim ve sağlık başta olmak üzere vatandaşlık hak ve yükümlülüklerinden mahrum kalmaya yol açmaktadır. Birey kayıt dışı süreçlere itilirken, yoksulluk ve yoksunlukla karşı karşıya kalmaktadır (Hoşgör, 2008:31; Genç, 2015:90; Marsh, 2008:54; Aşkın, 2017:221; Çelik, 2015:634; Karan, 2017:6).

Romani popülasyonu Türkiye'deki hassas gruplardan birisidir. Türkiye' de 500 bin ile 5 milyon arasında Romani vatandaşın yaşadığı tahmin edilmektedir (Hajioff, 2000:865). Anne ve bebek ölümleri, düşük doğum ağırlığı, yaşam beklentisi gibi temel sağlık göstergeleri kötüdür (Marsh, 2008:54). 2016 yılı Eylem Planında devlet Roman vatandaşların istihdam, eğitim, barınma, sağlık ve temsil edilme konularındaki sorunlarını kabul etmiştir (64. Hükümet Programı, 2015:20).

Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi İş ve Meslek Hastalıkları Polikliniğinde iş ile ilişkili sağlık sorunları açısından değerlendirilen, etnik olarak Romani popülasyondan olan bir olgunun, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönden tartışılmasını amaçlamaktadır.

Olgu

Olgu klinik olarak değerlendirilmesi tamamlandıktan sonra bilgilendirilmiş, kimlik bilgileri gizli kalmak koşulu ile elde edilen demografik, mesleki ve sağlık bilgilerinin bilimsel bir makalede kullanımı için sözel onam vermiştir.

30 yaşında erkek olgu. Kliniğimize meslek hastalığı kuşkusu nedeniyle başvurdu. Bel, sol el başparmak ağrısı, sol dirseğinde ağrı ve hareket kısıtlılığı. Kokularla ortaya çıkan öksürük ve nefes darlığı yakınmaları vardı. Klinik değerlendirmede, sol dirsek ve sol elde geçirdiği iş kazalarına bağlı bulgular ile lomber disk hernisi(LDH)(bel kemiğinde fitiklaşma) ve astımı destekleyen bulgular saptandı. Olguya sol dirsek eklemünde fonksiyonel kısıtlılık, mesleki LDH ve meslek astımı tanıları konuldu. Bel ağrısı sekiz yıldır, solunumsal yakınmaları ise iki yıldır var.

10 yıl önce bir trafik kazası sonrası 5 yıl cezaevinde kalma; 15 yıl ve bir ay önce çöp alanındaki düşerek yaralanma; 3,5 yıl önce LDH tanısı; iki yıldır anksiyete bozukluğu tanısı var. Düzenli olarak antiromatizmal ve antipsikotik, antidepresan ilaçlar kullanıyor. 15 yıldır üç paket/gün sigara kullanıyor. Yoksa sarma tütün kullanıyor. Nadiren alkol alıyor. Ek iş yapmıyor. 6 yıldır ev içinde muhabbet kuşu besliyor.

15 yıldır çöp dökme alanında eğilerek çöp ayıklıyor. Çöp çuvallarını sırtında taşıyor. Birçok kentsel vahşi çöp atık alanında benzer koşullarda çalışmış. Ergonomik ve psikososyal riskler yanında organik/organik olmayan toz ve tanımlanmayan çoklu kimyasal madde maruziyeti var. Günlük çalışma süresi 10-12 saat. Kişisel koruyucu kullanımı yok. Çöp alanında barakalarda hijyenik olmayan koşullarda konaklıyor, yıkıyor ve besleniyor. İş kazası geçirdiğinde yeterli tıbbi destek almamış. Sigortasız, haftalık 400 TL ücret ile çalışıyor. İşyerinde İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) hizmeti verilmiyor.

İzmir merkez ilçelerinden birisinde oturuyor. Anne ve babası resmi nikahlı olmadıkları için nüfus kaydını 14-15 yaşında yaptırabilmiş. Bu nedenle okula gidememiş, okuryazar değil. Evli, ilkokula giden 10 ve 13 yaşlarında bir erkek ve bir kız çocuğu var. Fırsat bulursa televizyon izliyor. Sinemaya gitmiyor. Tiyatroyu bilmiyor. Erkek çocuğunda beyinde iyi huylu kistik oluşum ve kostik madde içimine bağlı yemek borusu hasarı(koroziv özofajit) tanıları var. Kızı sağlıklı. Eşi okuryazar, zaman zaman ev temizliğinde gündelikçi olarak çalışıyor. Koroner anjiyografi ile tanımlanmış koroner arter hastalığı var. Sağlık sorunları olduğunda ücretsiz hizmet alabiliyorlar.

Tartışma

Sorunsal olarak aldığımız olgu, eşit bir vatandaş, eş, baba ve aynı zamanda etnik olarak Romani vatandaşlardan birisidir. Şehir atık alanlarında ayrıştırma işçisi olarak çalışmaktadır. Kayıt dışı sektördedir. İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerine sahip değildir. İçinde bulunduğu koşullar sosyoekonomik olarak kendini geliştirmeyi olanaklı kılmamaktadır. Ancak devletin hane ortalama geliri net asgari ücretin 1/3 ün den az olan yoksul vatandaşların sağlık harcamalarını karşıladığı bir yasa sayesinde sağlık sistemine ulaşabilmiştir(Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun, 1992:3816). Yani küresel neoliberal ekonomik sistemle bütünleşmiş bir ulus-devletin sosyoekonomik dinamikleri nedeniyle toplumun dibine itilirken, toplumun sağlık üzerinden tanıdığı bir olanak ile sistem içerisinde görünür olabilmiş, kliniğimize ücretsiz muayene ve klinik değerlendirme için müracaat edebilmiştir.

Etnik bir grup olarak Romani popülasyonunun üyelerinin eşit vatandaşlık bağlamında sosyal haklardan faydalanamadığı, bu nedenle sosyoekonomik koşullarının daha da ağırlaştığı bilinmektedir(Önen, 2011:469). Romani çocukların etnik ayrımcılık, aile ilgisizliği gibi faktörlerle okuldan uzaklaştığı; okuryazar oranının yüksek olmadığı, yüksekokul mezunu olma oranının da son derecede düşük olduğu ve ayrıca bir işte çalışanların oranı %40 iken, kayıt dışı çalışma oranının yaklaşık %90 olduğu bildirilmiştir(Çelik, 2015: 631).

Olgumuzun öyküsünde, anne ve babasının da yoksul ve eğitimsiz olduğu ve bu nedenle çalışma baskısı altında kaldığı anlaşılmaktadır. Ailenin ekonomik kısıtlılıkları yanı sıra resmi evlilik bağlarının da olmaması olgumuzun nüfus kaydının çok geç yapılması ile sonuçlanmış görünmektedir. Olgu bu koşullarda eğitimden yoksun kalmış, meslek eğitimi alamadığı için çöp atık alanında çalışmaya itilmiştir. Olgunun sosyoekonomik koşullarının anne ve babasının koşullarına benzer olması, içinde bulunduğu sosyoekonomik yapının bir norm haline geldiğini ve kendisini yeniden ürettiğini düşündürmektedir. Ocak 2019 tarihinde 4 kişilik ailenin açlık sınırını 2009 lira, yoksulluk sınırını da 6543 lira olarak bildirilmiştir(Türkç Açlık Yoksulluk Sınırı, 2019). Net asgari aylık ücretin 2.020,90 TL olduğu günümüzde, olgu resmi iş akdi olmadan bu ücretin %25 altında bir kazanç sağlamaktadır. Olgunun geliri, ilköğretime devam eden iki çocuğun eğitimi ve standart yaşam harcamaları için gerekli meblağ dikkate alındığında; yoksulluk ve hatta yoksunluğun süreklilik gösteren bir yapı haline dönüştüğü, eşitlik ve refah haklarının kullanımının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

İşsizlik ekonomik ve sosyal kalkınmanın önemli bir göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. İşsizliğin artışı toplumsal refahın gerilemesine yol açarken kayıt dışı istihdamı da tetikler. Ülkemizde işsizlik oranları kadınları ve gençleri de kapsayacak şekilde yüksek düzeylerini korumakta, kayıt dışı ekonomi de önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye’ de sadece 2017 yılında

sağlanan istihdam artışının yaklaşık %50 sinin kayıt dışı istihdamdan oluştuğu bildirilmiştir. Aynı kaynaktan ücretli istihdamda erkek işçilerin kayıtdışılığı yüzde %16,4 iken kadın işçilerde %19,4'e yükselmektedir (Disk-Ar İstihdam İşsizlik Raporu, 2017). Bu tablo sadece olgumuz için değil ülkemizin genel olarak yoksulluk ve yoksunluk üreten bir sosyoekonomik yapıya sahip olduğunu desteklemektedir.

Kapitalist ekonomik sistemin sosyopolitik yapılanması, tüketime odaklanan toplumsal bir organizasyona yönelir ve tüketim toplumsal bir alışkanlık haline dönüşür (Senemoğlu, 2017: 66). Tüketime dayalı küresel toplumsal yapı büyük bir atık yüküne yol açmıştır. Dünyada her yıl çoğunluğunu gıda, kağıt, plastik, cam, lastik, vb. nin oluşturduğu 2.1 milyar ton atık üretilmektedir. Dünyada kişi başına üretilen atık miktarı 0.74kg (Kaza vd, 2018: 3) iken Türkiye' de yılda kişi başına 1.1kg' dır (Kaza vd, 2018:47). Toplam küresel atık hacminin 2018'de 44.0 milyon ton olacağı, atık geri dönüşüm pazarının gelirinin de 2018'de 1.132.8 milyon Euro'ya ulaşacağı tahmin edilmiştir (Turkish-Water-Waste-Recycling-Industry, 2018). Görüldüğü üzere atık geri dönüşümü devasa bir ekonomik alandır. Bu miktardaki atık üretiminin yönetimi ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu düşük-orta gelirli ülkelerde, kentsel atıkların ancak yaklaşık %51 inin toplandığı (Kaza vd, 2018:32), üst-orta gelirli ülkelerde atığın yüzde 54'ünün çöp sahalarına gönderildiği (Kaza vd, 2018:36) bildirilmiştir.

Küresel olarak bakıldığında kentsel atık yönetimi düşük ve orta gelirli ülkelerde kayıt dışı sektör haline gelmiştir. Bu ülkelerde kentsel nüfusun yaklaşık yüzde 1'i veya 15 milyondan fazla insan, geçimini kayıt dışı olarak atık sektöründe sağlamaktadır (Medina, 2010:6). Genellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar, işsizler veya göçmenlerin oluşturduğu kentsel yoksullar için ortak bir geçim kaynağıdır. Bu kişiler genellikle sağlıksız koşullarda çalışmakta ve sosyal güvenceden veya sağlık sigortasından yoksundurlar. Topladıkları malzemelerin fiyatlarındaki dalgalanmalardan etkilenirler. Eğitim ve öğretim fırsatlarından yoksundurlar ve güçlü sosyal baskılarla yüz yüzedirler (Kaza vd, 2018:130).

Türkiye'de düzenli ve yaygın bir kentsel atık geri dönüşüm yapılanması olmadığı için bu çöp toplama ve ayrıştırma işi diğer gelişmekte olan ülkelerdeki gibi kayıt dışı çalışma alanlarından birisine dönüşmüştür. Atık ayrıştırma işi, yaptıkları işleri teknolojik dönüşüm sonucunda kaybedenler ve kentsel emek piyasasında istihdam edilebilir nitelikleri olmayanlara uygun alanlar haline gelmiştir. Dilencilik veya yasa dışı işlere girmek istemeyenler tarafından başka seçenek kalmadığı için yapılmaktadır (Aşkın, 2017:232).

Olgumuz çalıştığı kentsel çöp döküm alanlarında çöp toplarken iş kazaları geçirmiş ve meslek hastalıklarına tutulmuştur. Bu konuda yeterli ve doğru koruyucu ve tedavi edici tıbbi destek alamadığı için yaşam kalitesini etkileyen, çalışma etkinliğini kısıtlayıcı kronik sağlık sorunları vardır. Diğer bir mesleki risk de çalışma ortamında sağlıklı olmayan barınma koşullarıdır. Bu tablo çöp ayrıştırma işinde çalışanların ISG önlemlerinden ve denetiminden uzak, sosyal güvencesiz çalışma koşullarına sahip olduğunu bir kanıttır.

Küreselleşen dünyada vatandaşlık, “farklı etnik ve kültürel yapıları içinde barındıran ve çoğulculuğu destekleyen adaletli ve demokratik yönetimin bir öznesi olmak” olarak tanımlanmaktadır(Nalbant, 2014:91). Ancak bu perspektiften bakıldığında, olgumuzun, eşitsizliği oluşturan ve sürdüren ekonomik yapının temellendirdiği sosyal ortamda, toplumun daha da dışına itildiğini görmekteyiz. Etnik sorunların ağırlaştırdığı eğitimsizlik, düşük refah düzeyi, çekirdek aile yapısının korunmaması gibi sosyoekonomik zorluklar ve esnek, güvencesiz ve sağlıksız çalışma ortamı gibi çalışma yaşamına ait sorunlar aslında bireyin toplum tarafından ıskartaya çıkartıldığını işaret etmektedir(Bauman, 2018: 24).

İskartaya çıkartılan birey yaşar ancak topluma “ekonomik” anlamlı bir katkısı olmadığı için değersizleşmiş ve oyun dışına itilmiştir. Bu itiliş sosyal olarak dışlanmışlığı da kapsar. Sadece yoksul ve yoksunluk içinde değildir. Ekonomik, siyasal, kültürel, hukuki olarak da toplumsal dinamiklerin dışına itilmiştir. İşsizlik, kamuya açık kültürel etkinlikler ve mekânsal alanlardan eşit olarak yararlanamama; hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamamayı kapsayan vatandaşlık haklarının engellenmesi durumu söz konusudur. (Sapançalı, 2005:53; Adaman ve Keyder, 2006:6).

Olgumuzun koşulları sosyal dışlanmışlık ölçütlerinin önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Sağlık sistemine ücretsiz ulaşım hakkının sağlanmış olması sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak kayıt dışı çalışması, ISG hizmetlerine ulaşamaması, yoksulluk sınırında yaşam standardına sahip olması vatandaş olarak eşitlik prensibi ile bağdaşmamaktadır. Sivil ve sosyal yönü güdük kalmış, siyasal yönü popülist politikaların esiri olmuş bir vatandaş söz konusudur. Kendini geliştirme olanaklarından yoksundur ve sağlıklı yaşam ve çalışma hakkı ihlali içindedir.

Sonuç

Olgumuz “modern” yaşamda özgür vatandaş olarak konumlandırılmaz bir yerdedir. Modern yaşamın dayattığı güvensiz - belirsiz bir ortamda - bir hayalet gibi, nesnel olmayan bir öznelliği ifade etmektedir. Var ama yok ya da yok ama var gibidir. Sosyoekonomik dinamiklerin düzeltilmesi için uygulanan politikalardan vazgeçilmesi, insanların atıklaşması için bir norm haline gelen yapının değiştirilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA:

- Adaman, F. Ve Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf
- Aşkın, U. (2017) "Çingene/Roman Toplumunun Sosyo-Ekonomik durum Ve Beklentileri: İzmir İlinde Bir Araştırma", **Kesit Akademi Dergisi**, 3, 208-245
- Bauman, Z. (2018) **İskarta Hayatlar** (çev. O Yener), İstanbul: Can Sanat Yayınları
- Brown, W. (2009) **Edgework: In Critical Essays on Knowledge and Politics**. Princeton University Press.
- Çelik K ve Yüce Tar, Y. (2015) "Samsun’da Yaşayan Romanlar: Sınırlı Sosyal Hakla Yaşam Kurma", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8, 621-635
- Dışk-Ar İstihdam İşsizlik Raporu, (2017). <http://Disk.Org.Tr/Wp-Content/Uploads/2018/04/Dışk-Ar-İstihdam-İs%0Cc%A7sizlik-Raporu-2017-Yıllık-Nisan-2018.Pdf>
- Emre, O. Polat, V. Duman, YS. (2017) "Precarious Work in Turkey: A Comparison with EU Member Countries", **J of Business Research**, 9, 436-45
- Freeman, A. (2008) “Ulusların Eşitsizliği”. der. Freeman A ve **Kagarlitsky**. Küreselleşmenin Krizi (çev.İbrahim Yıldız – Bahar Kara). İstanbul: Yordam Kitap
- Galtung, J. (2013). **İnsan Hakları. Başka Bir Açıdan Bakış**, (çev. Müge Sözen), İstanbul: Metis yayınları.
- Geertz C. (1973). **The Interpretation Of Cultures**. New York: Basic Books, Inc.
- Genç, Y., Taylan, HH., Barış, İ. (2015) ”Roman Çocuklarının Eğitim Süreci Ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 33, 79-97
- Gross, F. (2020) **İtaat Etmemek** (çev. Zeynep Büşra Bölükbaşı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Gündüz Hoşgör, A. (2008) “Kadın Vatandaşlık Haklarındaki En Temel Sorun: „Nüfus Cüzdanım Yok ki !””, **Toplum ve Demokrasi**, 2, 27-38
- Hajioff, S., McKee, M. (2000) “The health of the Roma people: a review of the published literature”, **J Epidemiol Community Health**, 54, 864–869
- Heater, D. (2007) **Yurttaşlığın kısa tarihi** (çev. Meral Delikara Üst), Ankara: İmge Kitabevi
- Karan, U. (2017) Görmezlikten Geline Eşitsizlik: Türkiye’de Romanların Barınma ve Eğitim Hakkına Erişimi. Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG), Sıfır Ayrımcılık Derneği, <https://www.minorityrights.org>
- Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., Van Woerden, F. (2018) What a Waste 2.0 A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. Washington, DC: World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2174>.

- Köker, L. (2016) **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Lindert, PH., Williamson, JG (2001) Does Globalization Make The World More Unequal? NBER Working Paper, <http://www.nber.org/paper/w8228>
- Marsh, A. (2008) **Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Romanlarının Karşılaştığı Hak İhlalleri** (Yayın. Haz. E. Uzpeder-S. Danova/Roussinova-S. Özçelik-S. Gökçen), İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti, <http://www.hyd.org.tr>
- Marshall, TH. ve Bottomore, T. (2000). **Yurttaşlık ve Toplumsal Sorunlar**, (çev. Ayhan Kaya), İstanbul: Gündoğan Yayınları
- Medina, M. (2010) "Scrap and Trade: Scavenging Myths." March 15, Our World, United Nations University, <https://ourworld.unu.edu/en/scavenging-from-waste>
- Nalbant, F. (2014) Türkiye’de Vatandaşlık Anlayışının Gelişimi. III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi, **15-18 Mayıs, Sakarya**
- Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun. (1992), <http://www.mevzuat.gov.tr>
- Önen, S. (2011) Çingenelerin Sosyal Haklara Erişimindeki Zorluklar: Roman Ve Dom Toplulukları Karşılaştırması. 3. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, 24-25, Kocaeli
- Rousseau, JJ. (2014) **Toplum Sözleşmesi**, (çev.Vedat Günyol) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Sapancalı, F. (2005) "Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", Çalışma ve Toplum, 3, 51-106
- Senemoğlu, O. (2017) "Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **İnsan ve İnsan**, 4, 66-86
- TUIK Haber Bülteni (2021) İşgücü İstatistikleri. Sayı: 37486, <https://data.tuik.gov.tr>
- Türkîş Açlık Yoksulluk Sınırı (2019), <http://www.turkis.org.tr/ocak-2019-aclik-ve-yoksulluk-siniri-d176748>
- Van Der Loo, H., Van Reijen, W. (2006) **Modernleşmenin Paradoksları**, (çev. Kadir Canatan), İstanbul: İnsan Yayınları
- 2018 Outlook of the Turkish Water and Waste Recycling Industry, <https://www.businesswire.com/news/home/20180103006105/en/2018-Outlook-Turkish-Water-Waste-Recycling-Industry>
64. Hükümet Programı, (2015), http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/64.hukumet_programi.pdf